

Wpływ przekonań o rozwoju człowieka na działania profilaktyczne i interwencyjne nauczycieli na przykładzie reakcji nauczycieli na zachowania agresywne uczniów

Jakub Kołodziejczyk

Uniwersytet Jagielloński

Założenia teoretyczne

- Spór o naturę człowieka i jego rozwój toczy się od czasów starożytnych i współcześnie nie traci na znaczeniu.
- W literaturze psychologicznej występują trzy odmienne stanowiska rozumienia specyfiki rozwoju człowieka:
 - czynników naturalnych (wrodzonych),
 - czynników środowiska
 - interakcji czynników wrodzonych i środowiska

Założenia teoretyczne

- Czynniki naturalne rozumiane są tu jako wyposażenie genetyczne, odpowiedzialne za właściwości człowieka, kształtujące go w procesie dojrzewania według wzorca zapisanego w genach.
- Czynniki środowiska to wychowanie przebiegające w rodzinie i poza nią oraz wpływ szeroko rozumianej kultury na kształtowanie osobowości i gromadzonego doświadczenia.
- Trzeci punkt widzenia to przekonanie o interakcji czynników naturalnych i środowiska w procesie rozwoju.

Założenia teoretyczne

- Rozumienie psychologicznych mechanizmów rozwoju człowieka pełni doniosłą rolę w określaniu celów wychowania (Kohlberg i Mayer 1972)
- Przekonania nauczycieli na temat źródeł natury i rozwoju człowieka będące ich prywatnymi koncepcjami psychologicznymi, stanowią element wiedzy o rzeczywistości, podstawę tworzenia pojęć i oceny procesów interpersonalnych (Konarzewski 1990).

Założenia teoretyczne

- Przekonania mogą mieć wpływ na sposób, w jaki nauczyciele reagują na zachowania agresywne uczniów.
- Ken Rygby wskazuje na trzy główne metody działania nauczycieli:
 - *moralistyczne (moralistic approach)* – polegające na podkreślaniu wartości i moralnych założeń, które przeciwstawiają się krzywdzeniu innych,
 - *humanistyczne (humanistic approach)* – angażujących w dialog i porozumienie w celu znalezienia rozwiązania konfliktu,
 - *legalistyczne (legalistic approach)* – odwołujących się reguł i karania za ich łamanie, które obecne są w działaniach nauczycieli w szkołach.

Cel badania

- Celem badania było określenia związku między dominującym sposobem rozumienia przez nauczycieli natury i rozwoju człowieka (jako dojrzewania, uczenia się lub interakcji genów i środowiska) a sposobem reagowania na zachowania agresywne uczniów.

Metoda (osoby badane)

- W badaniu uczestniczyło 289 nauczycieli z 16 gimnazjów z terenu miasta liczącego ponad 200 tys. mieszkańców.
- Wśród badanych większość stanowiły kobiety 247 (85,2%), a mężczyzn było 40 (13,8%) (kobieta 1; mężczyzna 2 – średnia 1,14, odchylenie standardowe 0,35).
- Staż pracy w zawodzie nauczyciela był od 0 do 39 lat (średnia 18,7; odchylenie standardowe 7,727).

Metoda

- Kwestionariusz ankiety złożony został z 16 pozycji, odnoszących się do kwestii związanych z czynnikami wpływającymi na rozwój człowieka (dziecka).
- Stwierdzenia pochodziły z:
 - kwestionariusza przekonań na temat źródeł natury ludzkiej autorstwa Żmudy-Trzebiatowskiej (2008)
 - kwestionariusza nauczycielskich ideologii oświatowych Krzysztofa Konarzewskiego (1990).
- Stwierdzenia odnosiły się do trzech głównych czynników wpływających na rozwój człowieka: (1) naturalny (2) środowiska oraz (3) interakcji natury i środowiska.
- Odpowiedzi poddano analizie czynnikowej (analiza głównych składowych)
- Uzyskane dla badanych i poszczególnych skal wyniki wystandaryzowano, przypisując najwyższemu wynikowi jeden dominujący sposób rozumienia rozwoju.

Tabela 1. Charakterystyka opisowa skal wykorzystanych do pomiaru czynników rozumienia natury rozwoju człowieka

Czynnik	Średnia	Odchylenie standardowe	Alpha Cronbacha	Przykładowe stwierdzenia
Natura (geny)	2,3640	0,45707	0,798	Najważniejsze cechy, które decydują o tym, jaki człowiek jest, są dziedziczone.
Interakcja natury i środowiska	3,2997	0,36747	0,700	Natura i kultura wspólnie kształtują osobowość człowieka.
Środowisko	2,2948	0,42189	0,630	Dzieci zaradnych rodziców wyrastają na zaradnych ludzi, ponieważ uczą się tego w domu.

Metoda cd.

- **Reagowanie na zachowania agresywne**
- Do zgromadzenia danych o sposobie reagowania nauczycieli na zachowania agresywne uczniów w szkole posłużono się pytaniem dotyczącym dominującego sposobu reagowania w tego typu sytuacjach. W kafeterii znalazły się cztery elementy, trzy z nich odpowiadały trzem strategiom interwencji: moralizowania (*moralistic approach*), humanistycznej (*humanistic approach*), karania (*legalistic approach*), czwarta możliwość wyboru dotyczyła niezauważenia tego typu sytuacji (piąta widzę ale nie reaguję nie została wybrana przez żadną z badanych osób).

Wyniki

- Dominujący czynnik wpływający na rozwój człowieka upatrują środowisko (wychowanie) 109 (37,7%),
- grupa 97 (33,6%) nauczycieli postrzega jako dominujący czynnik naturalne, wrodzone mechanizmy rozwoju (geny)
- Najmniej liczną grupę 83 (28,7%) stanowią respondenci, dla których głównym czynnikiem wpływającym na rozwój jest wzajemna interakcja między naturalnymi (wrodzonymi) mechanizmami rozwoju a otaczającym środowiskiem (wychowaniem).

Wyniki cd.

- Najczęstszego sposób reagowania respondentów na zachowania agresywne uczniów, zdecydowana większość badanych nauczycieli 230 (79,6%) deklaruje stosowanie strategii rozwojowej (humanistic approach) (wspierającej uczniów w wyjaśnieniu i rozwiązywaniu zaistniałej sytuacji).
- Strategię moralizatorską podczas interwencji wskazało 19 (6,6%) uczestniczących w badaniu nauczycieli,
- Karanie jako najczęstszy sposób reagowania wskazało 12 (4,2%) badanych.
- 28 (9,7%) respondentów stwierdziło, że nie spotkało się w szkole z sytuacjami agresywnych zachowań uczniów.

Wyniki cd.

- Humanistyczna strategia interwencji dominuje we wszystkich sposobach rozumienia rozwoju.
- Największy odsetek stanowi ona wśród respondentów, u których określono interakcjonistyczny sposób rozumienia rozwoju 89,2%, nieco mniejszy u nauczycieli z dominującym genem 81,4%, najmniejszy zaś u nauczycieli z dominującym wpływem środowiska na rozwój 70,6%.

Wyniki cd.

- Ponad 2/3 respondentów (19 to jest 67,9%), którzy nie dostrzegali w ostatnich dwóch miesiącach sytuacji agresji w szkole postrzega środowisko jako dominujący na rozwój człowieka.
- Różnice pomiędzy dominującym sposobem rozumienia rozwoju i najczęstszym sposobem reagowania nauczycieli na zachowania agresywne uczniów są istotne statystycznie Chi-kwadrat = 16,197, (df6), $p < 0,013$.

		Deklaracja najczęstszego sposobu interwencji wobec agresywnego zachowania ucznia			Nie było takich sytuacji	Ogółem
		<i>humanistic</i>	<i>moralistic</i>	<i>legalistic</i>		
	Liczebność	79	7	6	5	97
Natura (geny)	%	81,4%	7,2%	6,2%	5,2%	100,0%
	%	34,3%	36,8%	50,0%	17,9%	33,6%
	Liczebność	74	3	2	4	83
Interakcja (natury i środowiska)	%	89,2%	3,6%	2,4%	4,8%	100,0%
	%	32,2%	15,8%	16,7%	14,3%	28,7%
	Liczebność	77	9	4	19	109
	%	70,6%	8,3%	3,7%	17,4%	100,0%
	%	33,5%	47,4%	33,3%	67,9%	37,7%
Środowisko (wychowanie)	Liczebność	230	19	12	28	289
		79,6%	6,6%	4,2%	9,7%	100,0%
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

WNIOSKI

- Zastosowana metoda pozwoliła na uchwycenie odmiennych sposobów rozumienia rozwoju człowieka przez nauczycieli.
- Dominujący sposób rozumienia rozwoju człowieka przez nauczycieli wiąże się z sposobem w jaki reagują na zachowania agresywne uczniów. Postrzeganie rozwoju jako swoistej interakcji wrodzonego wzorca rozwoju (genów) i środowiska zwiększa prawdopodobieństwo reagowania nauczycieli na zachowania agresywne uczniów przez prowadzenie z nimi rozmów, wspierając w rozwiązaniu sytuacji konfliktowej.

- Konarzewski, K. (1990). Nauczycielskie ideologie oświatowe. *Kwartalnik Pedagogiczny*, 3, 45-58.
- Żmuda-Trzebiatowska, M. (2008). Kwestionariusz do diagnozy przekonań na temat źródeł natury człowieka. *Psychologia Społeczna*, 3(2 (7)), 167-179.
- Brzezińska, A., Appelt, K., Ziólkowska, B. (2016). *Psychologia rozwoju człowieka*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Kohlberg, L., Mayer, R. (1972). Development as the Aim of Education. *Harvard educational review*, 42(4), 449-496.
- Rigby, K. (2007). *Bullying in Schools: And What to Do about It*. Aust Council for Ed Research.
- Kołodziejczyk, J. (2010). Strategie interwencji wobec zachowań agresywnych i przemocy w szkole na przykładzie wybranych szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych, w: Deptuła M. (red.) *Profilaktyka w grupach ryzyka*. Działania, Parpamedia: Warszawa.